

ГАРМОНІЯ ЖИТТЯ І ТВОРЧОСТІ

(До ювілею Наталії Белік-Золотарьової)

Йшов грудень 1996 року. Це був складний етап для України, яка тільки починала свій шлях у світовому просторі, вирішуючи передусім політичні та економічні завдання молодій незалежній державі. Харківський інститут мистецтв ім. І. П. Котляревського (нині університет) теж переживав не найкращі часи. Заробітну платню затримували на декілька місяців, і думки людей були переважно про те, чим нагодувати свої родини... А в аудиторії, де займався хор оперної студії інституту, робота кипіла майже щоденно. Йшли останні репетиції перед прем'єрою кантати К. Орфа «Carmina Burana», що стане значною подією в мистецькому житті Харкова. Наполегливо та пильно працював хор над інтонуванням сучасної музики К. Орфа. Вирішенню виконавських проблем сприяла особлива атмосфера репетицій — відчуття піднесеного захоплення, світла створювала натхненна робота хормейстера над

цим чудовим твором. На шляху до виконання кантати було безліч труднощів, місяці копіткої та відданої праці. Знадобилося багато творчих зусиль, щоб об'єднати співаків єдиною виконавською метою задля майстерного опанування складними мистецькими завданнями. Основною силою, що спрямовувала роботу над твором, була творча енергія та самобутній талант диригента-хормейстера, досвідченого керівника і музиканта — Наталії Андріївни Белік.

Ювілей — це завжди підсумок творчих здобутків митця. На честь ювіляра виголошується багато добрих слів, де часто спостерігається перебільшення досягнень. Щодо Наталії Андріївни Белік — така гіперболізація неможлива, бо її реальні здобутки, безперечно, вагомі.

Час плине настільки швидко, що здається, не 30 років тому, а тільки вчора я зустрів на диригентсько-хоровому факультеті Харківського інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського Наталію Белік, яку було прийнято одразу на II курс. На моїх очах вона виросла в уславленого майстра хорової справи.

Уже багато років ми працюємо пліч-о-пліч не тільки на кафедрі хорового диригування Харківського державного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського, а й здійснюємо багато проектів щодо сумісної концертної діяльності хорового колективу оперної студії з камерним хором Харківської обласної філармонії.

Наталія Андріївна народилася у мальовничому селі на Харківщині — в отчині козацького отамана Степана Криси — у родині вчителів природознавчих дисциплін. Її батьки — різнобічно обдаровані особистості: мати керувала хором та драматичним гуртком у сільському клубі, батько був солістом хору та гарно малював. З особливою любов'ю згадує вона батьків, що багато часу приділяли вихованню дітей (Наталії та її старшої сестри Тетяни). Саме завдяки їм маленька Наташка вбирала в себе красу та довершеність пісенної і поетичної народної творчості. Уже з дитинства вона виявила яскраві музичні здібності. І коли представники сектору педагогічної практики Харківської консерваторії їздили по селах у пошуках талановитих дітей, Наталії запропонували займатися музикою. 1965 р. вона успішно витримала іспити і була прийнята до Харківської музичної десятирічки на фортепіанний відділ. Невтомна енергія, наявність яскравих вольових якостей та безмежна любов до хорового співу зумовили її перехід у зомому класі на диригентсько-хорове відділення.

Доля завжди була прихильною до молодій обдарованій дівчини, їй завжди щастило на вчителів, друзів та товаришів по школі. Першою вчителькою Наталії була Ольга Миколаївна Коломієць, що навчала професії хорового диригента як досвідчений хормейстер-практик і за-

вжди йшла від музичного образу до диригентської виразності. Вона була фанатично віддана хорovій справі, і це не могло не вплинути на подальший професійний вибір Наталії. Тепер Н. Белік уже не мислила свого життя без хорового співу.

Тому 1981 р. вона вступила до Харківського інституту мистецтв ім. І. П. Котляревського (клас заслуженого діяча мистецтв України, кандидата мистецтвознавства, професора Агнеси Анатоліївни Мірошникової). Невеличка на зріст дівчина з допитливими карими очима незмінно підкоряла на іспитах професорів кафедри хорового диригування своїми переконливими та глибокими виконавськими трактуваннями як творів невеликої форми, так і значних вокально-симфонічних полотен та оперних сцен. Цьому сприяв творчий контакт з педагогом, що розвивала найкращі якості своєї вихованки за допомогою влучного добору програм з диригування.

Скрипаль підвищує свій виконавський рівень грою на скрипці, піаніст — на фортепіано, а у хормейстера немає свого інструмента, на якому він відточував би свою майстерність. Уже в студентські роки Наталія зрозуміла головне — хормейстер не може бути без хору! Тому вона завжди працювала з хорovими колективами: керувала хорами Подворської середньої школи (Харківська область) та Харківського механічного технікуму, була хормейстером Харківського камерного хору ще на початку його створення. І таке поєднання блискучих успіхів у навчанні та в хормейстерській роботі стало міцним підґрунтям для її подальшого творчого зростання.

Доленосного значення набув той факт, що на державному іспиті з диригування був присутній завідувач кафедри оперної підготовки інституту мистецтв, народний артист України Анатолій Васильович Калабухін, який запросив її до праці з хором оперної студії. З цього дня робота оперного хормейстера стала сенсом життя Н. А. Белік.

Оперний театр — це не тільки творчі індивідуальності, нехай навіть і найяскравіші, це структурна система, складовою якої є хор. Уміння хормейстера зробити хор органічною частиною великого, різноманітного оперного спектаклю — складне і копітке завдання. І його вирішення під силу далеко не кожному хормейстеру.

Необхідна об'єктивна вимога до керівника хорового колективу театру полягає у підпорядкуванні найскладніших виконавських хорovих проблем художній цілісності й єдиній концепції опери. І Наталія Андріївна вже на початку свого творчого шляху склала цей творчий іспит. Природна обдарованість — музикальність, диригентська воля та цілеспрямованість, розуміння хорovої органіки — і, нарешті, величезна любов до театру дозволили їй доводити до досконалості хорovі сцени у виставах оперної студії.

У 1982 р. Н. Белік поступає до асистентури-стажування Київської державної консерваторії ім. П. І. Чайковського (клас Героя України, народного артиста СРСР, головного хормейстера Національної опери ім. Т. Г. Шевченка, професора Л. М. Венедиктова). Знайомство та заняття з видатним Майстром, безперечно, відіграло вирішальну роль у становленні творчої особистості Н. Белік. Великою радістю для Наталії було те, що Лев Миколайович доручав їй проводити заняття зі студентами столичної консерваторії та практичні репетиції з хором Національної опери України. Підсумком навчання Н. Белік у визначного оперного хормейстера став державний іспит з хором Національної опери, де вона блискуче диригувала такими складними творами, як II картина з опери Д. Шостаковича «Катерина Ізмайлова», сценами «Стрілецька слобода» та «Вихід Хованського» з опери М. Мусоргського «Хованщина», фрагментами з «Реквієму» Дж. Верді.

Різнманітна і плідна хорova праця Н. Белік у роки навчання в інституті мистецтв та асистентури-стажуванні стала першою сходинкою тієї школи життя та практики, що заклала основи її творчого методу, сприяла розвитку її виконавського таланту. Вона повернулася до рідного міста у 1984 р. майстром-професіоналом, що має глибокі теоретичні знання, значний практичний досвід, а також чітко окреслене уявлення про завдання оперного хормейстера, що дало їй можливість з 1986 р. зайняти посаду головного хормейстера оперної студії ХДУМ.

За часи керування Н. Белік хором оперної студії професійна майстерність колективу значно зросла. Його виконавській манері притаманні яскрава монолітна звучність, філігранна техніка, художня виразність та широка динамічна шкала, що неодноразово відзначалося провідними майстрами хорового жанру. Так, народний артист України, професор М. М. Кречко наголошував: «Хор оперної студії повнозвучний, добре вибудований мистецький організм, який легко долає виконавські труднощі як у класичних операх, так і в спектаклях сучасних композиторів».

Кожна репетиція Наталії Белік з хором оперної студії — це яскрава «вистава», насичена різноманітною, віртуозною та філігранною роботою над хоровою технікою, влучними метафорами, що сприяють створенню художнього образу. І все це позначено вагомністю творчої думки. А який темперамент! Вона блискуче володіє увагою хорової аудиторії. Емоційність, захопленість, винахідливість, артистизм надають її репетиціям надзвичайної насиченості та змістовності.

Зі щирою любов'ю та повагою ставиться Наталія Андріївна до артистів хору. Вона чітко знає, що від настрою і стосунків між колективом та керівником великою мірою залежить успіх професійної роботи.

Уміння шліфувати співацькі голоси артистів хору, яке притаманне Наталії Андріївні, спричинило те, що з керованого нею колективу вийшли такі знані вокалісти, як народний артист України Г. Касяненко, лауреати та дипломанти національних, міжнародних конкурсів Ю. Косарев, Н. Говорухіна, К. Улибін, М. Дрожжина та інші.

Працюючи з хором оперної студії, Н. Белік здійснила постановку хорових сцен у 25 операх. Мене завжди дивувало, як хор навчального театру спроможний так художньо переконливо виконувати найскладніші оперні партитури М. А. Римського-Корсакова («Царева наречена»), М. В. Лисенка («Утоплена»), С. В. Рахманінова («Франческа да Ріміні»), С. С. Прокоф'єва («Любов до трьох апельсинів»). Правомірно постає питання: яким чином Наталія Белік досягає стильової відповідності в операх різних епох і національних шкіл?

Відповідь на це питання може бути така. По-перше, висока вокальна культура хору оперної студії дозволяє втілювати різні композиторські концепції; по-друге, теоретична обізнаність керівника з жанрово-стильовими засадами опер різних творчих спрямувань і, головне, — здатність до відтворення різнобічних емоцій, закладених у хоровій партитурі та виявлених завдяки досконалому володінню Н. Белік хормейстерською справою. Саме тому так прояснено звучать хорові сцени у «Весіллі Фігаро» В. Моцарта, демонічно та відчайдушно — у «Франческа да Ріміні» С. Рахманінова, легко та витончено — в опереті І. Кальмана «Фіалка Монмартра». Блискуче розв'язане нею таке складне творче завдання, як зіставлення контрастних за своєю будовою та емоційним змістом хорів в операх Г. Перселла «Дідона і Еней», М. Лисенка «Утоплена». Наталія Белік вдається як до втілення хорових сцен з опер, що традиційно належать до театру почуттів (П. І. Чайковський — «Євгеній Онегін»), так і до театру показу (Д. Шостакович — «Антиформалістичний райок»).

Продовжуючи традиції свого вчителя Л. М. Венедиктова, Наталія Андріївна здійснює не тільки постановки оперних вистав — вона постійно звертається й до інших жанрів хорової музики. Хор оперної студії вперше у Харкові виконав «Magnificat» Й. Баха, «Te Deum» А. Брукнера, «Ромео і Джульєтта» Г. Берліоза, «Carmina Burana» К. Орфа, «Три русские песни» С. Рахманінова, 13-ту симфонію Д. Шостаковича, «Український реквієм» В. Птушкіна, «Псалми Давидові» О. Похило, хорові композиції а cappella Д. Бортнянського, О. Архангельського, М. Вербицького, Г. Гаврилець, В. Стеценка та інших.

Окрім виконання названих творів, не можна не відзначити виступи хору під керівництвом Н. Белік на концертах духовної музики, міжнародних фестивалів «Харківські асамблеї», «С. Рахманінов та українська музична культура», участь у творчих звітах майстрів мистецтв Харківщини у Києві. Я згадую, як ми готували до виконання один з найскладніших творів світової музики — драматичну симфонію «Ромео і Джульєтта» Г. Берліоза з камерним

хором та хором оперної студії. Для цього були мобілізовані всі мистецькі сили. І ось перша зустріч англійського диригента Д. Ллойда-Джонса з хоровими колективами. Він був вражений творчим єднанням та майстерністю двох професійних хорів. На концерті успіх був надзвичайний. Переповнений зал філармонії аплодував стоячи.

Н. А. Белік уміє підкорити всіх учасників великого виконавського колективу єдиної волі, але не своєї — музичній, що надає можливість вільного творчого пошуку кожному виконавцю. В цьому і виявляється її сила не тільки як митця, а й як художнього керівника. Пам'ятаю виступ зведеного хору в концерті на честь 15-річчя Харківського синоду навесні 2007 р. (хор оперної студії ХДУМ ім. І. П. Котляревського, камерний хор Харківської філармонії, хор хлопчиків Харківської середньої спеціальної школи-інтернату та хор «Скворушка» Харківського обласного Палацу дитячої та юнацької творчості), яким керувала Наталія Белік. Хор співав концерт В. Зінов'єва «З нами — Бог». Це було справді натхненне і переконливе виконання твору колективом, склад якого перебільшував 200 хористів. Залучені до співтворчості виконавці та слухачі відчули захоплене єднання з музикою.

Вагомі творчі здобутки Майстра високо оцінені видатними музичними діячами України: А. Т. Авдієвським, М. М. Кречком, Л. М. Венедиктовим, П. Д. Гороховим, О. С. Тимошенко, Н. А. Суржиною, А. П. Лащенком. За високі досягнення Наталії Андріївни було присвоєно почесне звання заслуженого діяча мистецтв України.

Така яскрава та різностильова виконавська діяльність під силу лише митцеві широкого світогляду. А це безпосередньо впливає і на педагогічну діяльність. З 1984 р. Н. Белік плідно працює старшим викладачем кафедри хорового диригування ХІМ, доцентом (1994), професором (2004) кафедри хорового диригування. З перших років роботи зі студентами виявляється її майже інтуїтивне бачення потенціальних творчих здібностей хормейстерів-початківців, які Учитель послідовно розкриває. Розширення світогляду, збереження та розвиток особистості учня, повна духовна та емоційна самовіддача у процесі творчості — головні риси її педагогічної діяльності. Вона вміє не тільки навчити студента диригентській майстерності, а й повірити у свої можливості, розкрити та розкряпачити його творчу особистість. Вона завжди дає студентам дуже складні програми з диригування, чим стимулює їх до професійного зростання.

У класі з диригування Н. Белік постійно пропагує українське хорове мистецтво. Вона знаходить нові цікаві сцени з українських опер, маловідомі хорові твори М. Вербицького, Й. Кишакевича, І. Лаврівського, Д. Січинського та інших. Останнім часом, коли в Україні з'явився досить цікавий пласт сучасної хорової музики, Н. Белік обов'язково включає до програм студентів твори Є. Станковича, Л. Дичко, В. Степурка, В. Стеценка, Г. Гаврилець, В. Зубицького, В. Птушкіна.

У класі Наталії Андріївни завжди панує позитивна творча атмосфера. Кожен студент може вільно висловлювати свої думки, що надає їм повну свободу виразу своїх творчих намірів. Упродовж навчання всі студенти її класу працюють помічниками у хорі оперної студії, де отримують неоціненний досвід практичної роботи з професійним колективом. Серед випускників Н. Белік — заслужена артистка України М. Гончаренко, кандидати мистецтвознавства, доценти Ю. Іванова, О. Батовська, кандидат філософських наук, доцент О. Полтавцева, кандидат педагогічних наук, доцент В. Тушева, хормейстер ХАТОБу О. Чумак, хормейстер оперної студії Т. Карпова, викладачі вищих навчальних закладів О. Рева, І. Вербицька, керівники численних хорових колективів.

Свій досвід роботи зі студентами Наталія Белік узагальнила у «Програми з диригування» (Київ, 1996). Бажання прищеплювати студентам любов до національної хорової музики зумовило створення нею програми з курсу «Українська хорова література ХХ ст.», що чекає свого видання. У ньому виявлено тенденції розвитку хорового мистецтва нашої держави та окреслена діяльність композиторів-сучасників. Любов до української хорової культури пронизує всю наукову роботу майстра. Її статті присвячені таким діячам національної культури, як М. Вербицький, І. Лаврівський, Д. Січинський, В. Губаренко, В. Кирейко. Значною

працею у галузі пропаганди українського мистецтва став її навчальний посібник «Оперно-хорова творчість українських композиторів 80–90-х рр. ХХ ст.» (Київ, 2004). Це видання розраховане на поглиблення знань хормейстерів у галузі сучасного хорового мистецтва з виявленням зв'язку традицій і новаторства, з аналізом стильових ознак творчості композиторів на тлі основних закономірностей історико-художнього процесу в цілому. Таке послідовне наукове і виконавське вивчення та концертне втілення зразків національного мистецтва є не лише творчим кредо Н. Белік, а й виразом її патріотизму.

Робота Наталії Белік на кафедрі хорового диригування — це не просто співучасть у вирішенні кафедральних проблем, а генерація ідей щодо покращення навчального процесу, створення нових курсів, концертних програм та наукових пошуків. Її доброзичливість, комунікабельність, толерантність у ставленні до колег, безперечно, сприяють створенню гармонійної атмосфери кафедри. Мені завжди імпонувало поєднання в її особі вимогливості та людяності, щирого бажання допомогти, що особливо виявилось, коли вона працювала деканом вокально-хорового факультету упродовж 2000–2005 років.

Наталія Андріївна Белік не тільки професіонал з великої літери, а й прекрасна мати та дружина. Вона виховує чудову доньку — теж Наталю, яка є професійною піаністкою, лауреатом національних та міжнародних конкурсів.

Впевнений, що попереду у цієї талановитої жінки — нові творчі звершення, наукові досягнення, злет педагогічної майстерності, родинне щастя. МНОГАЯ ЛІТА !!!

Вячеслав ПАЛКІН

*член-кореспондент АМУ, народний артист України,
лауреат Національної премії України
ім. Тараса Шевченка, завідувач кафедри хорового
диригування ХДУМ ім. І. П. Котляревського, професор*